

Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι,
Έγκλημα και τιμωρία (απόσπασμα)
ΑΝΘ.ΕΥΡ.Λ., 384-391
Λογοτεχνία Β΄ Λυκείου Εμβάθυνσης

Εισαγωγή

Ο Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι γεννήθηκε στη Μόσχα το 1821.¹ Το 1837 εντάχθηκε στη Στρατιωτική Σχολή Μηχανικού και ολοκληρώνοντας τις σπουδές του υπηρέτησε για έναν χρόνο στην Αγία Πετρούπολη. Στη συνέχεια παραιτήθηκε και ασχολήθηκε αποκλειστικά με τη συγγραφή και τη μελέτη της λογοτεχνίας.

Έζησε μια ζωή γεμάτη στερήσεις και περιπέτειες. Για τις φιλελεύθερες ιδέες του² καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά τη στιγμή της εκτέλεσής του η ποινή του μετατράπηκε σε τέσσερα χρόνια καταναγκαστικά έργα στη Σιβηρία. Μετά την απελευθέρωσή του συνέχισε τον ιδεολογικό του αγώνα μέσα από τα περιοδικά *Χρόνος* (1861-1863) και *Εποχή* (1864-1865), τα οποία εξέδωσε μαζί με τον αδερφό του. Τα περιοδικά αυτά δεν είχαν την αναμενόμενη επιτυχία και ο Ντοστογιέφσκι, για να γλιτώσει από τα χρέη του, κατέφυγε στο εξωτερικό από το 1867 μέχρι το 1871, οπότε και του δόθηκε άδεια να επιστρέψει στην Αγία Πετρούπολη.

Από τα πιο σημαντικά έργα του Ντοστογιέφσκι είναι τα μυθιστορήματα *Έγκλημα και τιμωρία* (1866), *Ο ηλίθιος* (1868), *Οι δαιμονισμένοι* (1871-1872), *Ο έφηβος* (1875) και *Οι αδελφοί Καραμάζοφ* (1880).³

Επίκεντρο στα έργα του Ντοστογιέφσκι είναι ο άνθρωπος και η ανθρώπινη τύχη, ενώ η εξωτερική φύση σπάνια παρουσιάζεται και με πολύ

¹ *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Β΄ Τάξη Γενικού Λυκείου, Β΄ Τεύχος, Αθήνα: ΟΕΔΒ: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSEPAL-B106/546/3580,15259/>

² Το 1848 ο Ντοστογιέφσκι εντάχθηκε σε μια πολιτικοφιλοσοφική λέσχη (Petrashevsky Circle) και πήγαινε στις εβδομαδιαίες συνεδριάσεις. Ο Μιχαήλ Πετρασέφσκι ήταν από τους πρώτους Ρώσους ριζοσπάστες σοσιαλιστές και καταφερόταν εναντίον της τυραννικής διακυβέρνησης του τσάρου Νικολάου Α', θεωρώντας ότι πρέπει να μεταλαμπαδευτούν στη Ρωσία οι ιδέες των Γάλλων διαφωτιστών: <http://history-pages.blogspot.com.cy/2012/10/1821-1881.html> (Σελίδες Ιστορίας και Επιστήμης).

³ Για περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Ντοστογιέφσκι, βλ. *Ανθολόγιο Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας Για το Λύκειο*, Λευκωσία, ΥΑΠ, 1998, σ. 384.

σύντομες περιγραφές, μια και ο συγγραφέας δεν αγαπάει τις περιγραφές της εξωτερικής πραγματικότητας (Λούκατς, 275). Επομένως,

οι άνθρωποι του Ντοστογιέφσκι κινούνται το περισσότερο μέσα σε περιορισμένους χώρους, μέσα στις μεγάλες καταχνιασμένες πολιτείες, στα εφιαλτικά βάθη τους, όπου βρίσκεται η μεγάλη δυστυχία, στους βρόμικους δρόμους τους, στα σκοτεινά καταγώγια και στις τρώγλες τους. Τα πένθιμα αυτά τοπία, όπου κυκλοφορούν οι κατώτερες λαϊκές τάξεις, τα περιγράφει με μεγάλη δύναμη κ' είναι σα να τα συνταιριάζει με τις ψυχές και τη σκοτεινή ζωή των ανθρώπων που τα συχνάζουν. (Αυγέρης: 1972, 65)

Πρόκειται για ανθρώπους που η μοίρα τους, η εσωτερική τους ζωή, οι συγκρούσεις και οι αλληλεπιδράσεις τους με άλλα πρόσωπα καθώς επίσης οι έλξεις και οι απωθήσεις που αισθάνονται αντίκρυ σε ανθρώπους και ιδέες, φανερώνουν τα προβλήματα της εποχής του Ντοστογιέφσκι (Λούκατς: 1957, 265). Πιο συγκεκριμένα, η ιδιαίτερη έμφαση που αποδίδεται στον άνθρωπο σχετίζεται με το γεγονός ότι μέσα στο έργο του Ντοστογιέφσκι φανερώνεται η κρίση που περνούσε η ρωσική κοινωνία τον 19^ο αιώνα, οπότε και

ιδέες κοινωνικές, που έρχονταν από τη Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση, επαναστατικές ζυμώσεις, που συνεχίζονταν ζωηρές μέσα στις λαϊκές μάζες όλης της Ευρώπης ως τα μισά του 19^{ου} αιώνα, ο δημοκρατικός ουμανισμός, που ακόμα από το διαφωτισμό του 18^{ου} αιώνα αρχίζει να καταχτά την Ευρώπη, δημιούργησαν μια νέα συνείδηση και στην αστική τάξη της Ρωσίας και φλόγισαν τους διανοουμένους της. (Αυγέρης: 1972, 121)

Οι ήρωες, λοιπόν, του Ντοστογιέφσκι είναι πλέον συνειδητοποιημένοι και αμφιβάλλουν για τα πάντα, όχι γιατί ζουν μια ανιαρή και νωθρή ζωή, αλλά διότι

οι αμφιβολίες τους είναι πραγματικά απεγνωσμένα χτυπήματα σε κλεισμένες πόρτες, είναι ένας σκληρός και μάταιος αγώνας για το χαμένο ή για το απειλούμενο να χαθεί νόημα της ζωής. (Λούκατς: 1957, 278)

Με επίκεντρο, επομένως, τον άνθρωπο, τα έργα του Ντοστογιέφσκι περιστρέφονται γύρω από δύο κύρια προβλήματα: το πρόβλημα του κακού και το πρόβλημα της ανθρώπινης ελευθερίας. Ο Ντοστογιέφσκι «θεωρεί το κακό σαν ένα μεταφυσικό όργανο δοκιμασίας και σαν αναγκαία μύηση για το καλό» (Αυγέρης: 1972, 66), ώστε να λυτρωθεί ο άνθρωπος μέσα στον πόνο κι από τον πόνο, και πιστεύει πως «με το κακό ο άνθρωπος δοκιμάζεται και κρίνεται, και ή σώζεται ή χάνεται». (Αυγέρης: 1972, 67). Ως αποτέλεσμα,

όπως σημειώνει ο Αυγέρης, οι πρωταγωνιστές του Ντοστογιέφσκι ζουν στα ημίφωτα και στα υποχθόνια της ψυχής, ενώ ονειρεύονται ταυτόχρονα το φως και την ευτυχία, και επιθυμούν, χωρίς όμως να μπορούν να υπερνικήσουν τη μοίρα τους, ν' ανασάνουν (Αυγέρης: 1972, 106).

Αυτή ακριβώς η ψυχολογική διεισδυτικότητα που χαρακτηρίζει τα έργα του Ντοστογιέφσκι, τον έχει καταστήσει αντικείμενο θαυμασμού από σημερινούς ψυχολόγους, εγκληματολόγους και ψυχοπαθολόγους, μια και οι εικόνες ζωής που παρουσιάζουν τα έργα του είναι πάντα επίκαιρες. Σε αυτές τις εικόνες όλες οι μορφές

οι ωραίες και οι άσκημες, οι γνήσιες και οι ψεύτικες συντρίβονται γιατί ο απελπισμένος άνθρωπος δεν μπορούσε πια να τις βλέπει σαν αντίστοιχη έκφραση αυτού που ζητούσε, δηλαδή σε τελευταία ανάλυση του ψυχικού στοιχείου. Όλοι οι φραγμοί που ορθώνει η κοινωνική σύμβαση ανάμεσα στους ανθρώπους γκρεμίζονται για να κυριαρχήσει η αυθόρμητη ειλικρίνεια ως το έσχατο σημείο, ως την αδιαντροπιά. Και η φρίκη από τη μοναξιά των ανθρώπων εκδηλώνεται ίσα ίσα με ασυγκράτητη ποιητική δύναμη επειδή όλες αυτές οι ανελέητες καταστροφές δεν είναι σε θέση να καταργήσουν αυτή τη μοναξιά. (Λούκατς: 1957, 278-279)

Τέλος, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του έργου του Ντοστογιέφσκι, το οποίο συνδέεται άμεσα με το επίκεντρο των έργων αυτών, που είναι ο άνθρωπος και το πρόβλημα του κακού και της ανθρώπινης ελευθερίας, είναι ο διάλογος.⁴ Αυτός χρησιμοποιείται για να τονίσει την κίνηση, τον χαρακτηρισμό των ανθρώπων και την ψυχολογία τους, και ως τεχνική μοιάζει με το αστυνομικό μυθιστόρημα.

Το μυθιστόρημα *Έγκλημα και τιμωρία*

Το *Έγκλημα και τιμωρία* θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα μυθιστορήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας.⁵ Η θεματική αυτού του έργου περιστρέφεται γύρω από την ιδέα ότι:

⁴ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές και οι μαθήτριες να αναγνωρίζουν τους αφηγηματικούς τρόπους σε ένα αφηγηματικό κείμενο.

Ο συγκεκριμένος Δείκτης καθώς επίσης και όσοι ακολουθούν έχουν επιλεγεί από τους Δείκτες Επιτυχίας και Δείκτες Επάρκειας Λογοτεχνίας Β' Λυκείου Εμβάθυνσης - Προσανατολισμού: <http://logom.schools.ac.cy/index.php/el/logotechnia/analytiko-programma>

⁵ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές και οι μαθήτριες να γνωρίσουν τους σημαντικότερους σταθμούς της Ιστορίας της παγκόσμιας, ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Ο άνθρωπος που έχει κέντρο τον εαυτό του και δε θέτει απάνω από τον εαυτό του καμιά άλλη αρχή, που στηρίζεται μόνο στο λογικό του και δεν αναγνωρίζει καμιά άλλη εξωτερική αυθεντία, που κανένας ηθικός χαλινός δεν τον συγκρατεί στις επιδιώξεις του, αυτός θα φτάσει μοιραία στο έγκλημα, θα γνωρίσει το μαρτύριο και με τον πόνο θα λυτρωθεί. (Αυγέρης: 1972, 74)

Ο Ντοστογιέφσκι ασχολείται με το θέμα «έγκλημα και τιμωρία», ένα αιώνιο θέμα στην παγκόσμια λογοτεχνία (Αυγέρης: 1972, 75), και για την υπόθεση του έργου εμπνεύστηκε από ένα αληθινό περιστατικό που συνέβηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1860, όταν ένας φοιτητής δολοφόνησε έναν γέροντα, με κίνητρα παρόμοια με αυτά του Ρασκόλνικοφ, του ήρωα του βιβλίου του. Το έγκλημα, ως πράξη γενικότερα, αποτελεί κεντρικό μοτίβο στα έργα του Ντοστογιέφσκι και η εγκληματική πράξη που το συνοδεύει καθίσταται το μέσο με το οποίο «όλα επιτρέπονται» (Πέτροβιτς – Χριστοπούλου: 2017, 89).

Η ιστορία στο μυθιστόρημα *Έγκλημα και τιμωρία* εκτυλίσσεται το 1866 στη Ρωσία και πιο συγκεκριμένα στην Αγία Πετρούπολη, όπου διαπράττεται ένας διπλός φόνος με θύματα μια γριά τοκογλύφο και την ανυπεράσπιστη αδελφή της. Όπως αναφέρει ο Λούκατς (1957, 276),

η αθλιότητα της Πετρούπολης και ιδιαίτερα της διανοούμενης νεολαίας, είναι για αυτόν [Ντοστογιέφσκι] πιο πολύ ο ξεκάθαρα κλασικός τρόπος παρουσίασης του «πρωταρχικού φαινομένου» του: του αποτραβήγματος των μοναχικών ανθρώπων του από τα πλατεία στρώματα της λαϊκής ζωής.

Ο δράστης του εγκλήματος είναι ο Ροντιόν Ρομάνοβιτς Ρασκόλνικοφ, ένας πρώην φοιτητής, ο οποίος διακατέχεται από την αντίληψη ότι είναι ένας «υπεράνθρωπος» που έχει κάθε δικαίωμα να εγκληματεί για το καλό της ανθρωπότητας. Τα διάφορα γεγονότα που ακολουθούν το έγκλημα, η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά του Ρασκόλνικοφ, τα διλήμματα που αντιμετωπίζει και τελικά η απόφασή του να ομολογήσει τα εγκλήματα που διέπραξε και να παραδοθεί στις αρχές οδηγούν τελικά στην τιμωρία.⁶

6 Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές και οι μαθήτριες να αναγνωρίζουν τη δομή ενός λογοτεχνικού αφηγήματος.

Το *Έγκλημα και τιμωρία* είναι ένα από τα πρώτα μυθιστορήματα στη Ρωσία που ακολουθεί τα χαρακτηριστικά του ρεαλισμού.⁷ Κατά τον 19^ο αιώνα, ο δυτικός κόσμος απομακρύνθηκε από τον ρομαντισμό και κινήθηκε προς μια σύγχρονη ρεαλιστική προσέγγιση στη λογοτεχνία. Και ενώ γενικότερα σε διάφορες χώρες ο κόσμος εξακολουθούσε να διαβάζει λαϊκά ρομαντικά μυθιστορήματα και ποιήματα αγάπης, η Ρωσία οδηγούσε το κίνημα προς μια νέα ρεαλιστική προσέγγιση της λογοτεχνίας: ο Ντοστογιέφσκι υπήρξε ένας από τους προάγγελους αυτού του λογοτεχνικού ρεύματος (CliffsNotes, 2017). Ως αποτέλεσμα, ο Ντοστογιέφσκι είναι πολύ συγκεκριμένος στις περιγραφές του. Στο *Έγκλημα και τιμωρία*, για παράδειγμα, είναι πολύ ακριβής στην ταυτοποίηση των ονομάτων των δρόμων και της γέφυρας, όπου ο Ρασκόλνικοφ είδε μια γυναίκα που προσπαθούσε να αυτοκτονήσει (CliffsNotes, 2017).

Περίληψη αποσπάσματος

Η Σόνια διστάζει τον πόνο που νιώθει ο Ρασκόλνικοφ, ο οποίος της είχε υποσχεθεί να της πει ποιος σκότωσε την Ελισάβετ, και αρχικά τον ρωτάει αν βρέθηκε ο δολοφόνος. Ο Ρασκόλνικοφ την καλεί να μαντέψει ποιος μπορεί να είναι και διευκρινίζει ότι ο ίδιος έχει συνδεθεί πολύ στενά με αυτόν.

Όταν η Σόνια αντιλαμβάνεται τι συνέβηκε, πέφτει εξουθενωμένη στο κρεβάτι και όταν συνέρχεται αναρωτιέται τι έκανε ο Ρασκόλνικοφ στον εαυτό του θεωρώντας ότι δεν υπάρχει πια σ' ολόκληρο τον κόσμο άνθρωπος πιο δυστυχισμένος από εκείνον.

Μια ξαφνική αίσθηση τρυφερότητας πλημμυρίζει την καρδιά του Ρασκόλνικοφ και ζητάει από τη Σόνια να μην τον εγκαταλείψει. Η ίδια εξομολογείται ότι θα τον ακολουθήσει παντού, ακόμα και στο κάτεργο. Η αναφορά της στη φυλακή έχει ως αποτέλεσμα να δηλώνει ο Ρασκόλνικοφ ότι οι δυο τους είναι πολύ διαφορετικοί και πως σκότωσε, γιατί ήθελε να γίνει ένας άλλος Ναπολέοντας.

⁷ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές και οι μαθήτριες να κατανοούν και να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του ρεαλισμού στην πεζογραφία.

Στη συνέχεια, ο Ρασκόλνικοφ αναφέρεται στα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν η μητέρα και η αδερφή του, λέγοντας ότι πήρε τα χρήματα από τη γριά, επειδή ήθελε να εξασφαλίσει μια ζωή για τον ίδιο ολότελα ανεξάρτητη. Απαντώντας, μάλιστα, σε σχόλιο της Σόνιας ότι δεν μπορεί να είναι αυτός ο λόγος που κατέληξε στις δολοφονίες, δηλώνει αρχικά ότι σκότωσε μια ψείρα, αλλά στη συνέχεια αλλάζει τη δήλωσή του και ισχυρίζεται ότι τόση ώρα έλεγε ψέματα.

Σε κατάσταση πλέον αλλοφροσύνης, ο Ρασκόλνικοφ ομολογεί ότι σκότωσε γιατί ήθελε να τολμήσει κάτι ακραίο. Η Σόνια αντιδρά και του λέει πως αυτή του η συμπεριφορά οφείλεται στο γεγονός ότι απομακρύνθηκε από τον Θεό, ο οποίος τον τιμώρησε παραδίδοντάς τον στον διάβολο. Ο ίδιος θεωρεί ότι πράγματι ο διάβολος ήταν αυτός που τον έσπρωξε σε αυτές τις πράξεις και τη ρωτά τι πρέπει να κάνει τώρα. Η Σόνια τού λέει ότι θα πρέπει να σταθεί πρώτα σε ένα σταυροδρόμι, να φιλήσει τη γη και ακολούθως να φωνάξει δυνατά μπροστά σε όλους ότι σκότωσε. Μόνο τότε θα του δώσει ο Θεός ζωή, όπως η ίδια πιστεύει. Σε ερώτηση του Ρασκόλνικοφ κατά πόσο αυτή θα τον ήθελε στο κάτεργο, του απαντά πως πρέπει να δεχτεί τον πόνο και να εξαγοράσει μ' αυτόν το σφάλμα του.

Οι χαρακτήρες

Στο απόσπασμα που εξετάζεται οι πρωταγωνιστές είναι ο Ροντιόν Ρομάνοβιτς Ρασκόλνικοφ και η Σόνια. Ο πρώτος είναι ένας φτωχός φοιτητής της Νομικής στην Αγία Πετρούπολη. Προφασιζόμενος ότι λειτουργεί προς όφελος της κοινωνίας, αναλαμβάνει ρόλο υπερανθρώπου που θα αλλάξει την κοινωνία και διαπράττει διπλό φόνο, μιας γριάς τοκογλύφου και της αδελφής της. Ο ίδιος προβληματίζεται κατά πόσο είναι εγκληματίας, τη στιγμή που υπάρχουν άνθρωποι που είναι υπεύθυνοι για εκατομμύρια θανάτους και οι οποίοι είτε παραμένουν ατιμώρητοι είτε εκλαμβάνονται ως ήρωες. Συνεπώς, δεν είναι περίεργο που ο ίδιος μαγεύεται από τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη, μια και πρόκειται για «πνεύμα φρενιασμένης αλαζονείας και περίφοβης ταπείνωσης» (Παπαγιώργης: 1990, 233). Συγκεκριμένα,

η σαγηνευτική υποδειγματικότητα, η δημιουργική επίδραση της μορφής του Ναπολέοντα δεν πηγάζει τόσο απ' τις επιδιώξεις του, όσο από τη μέθοδό του, απ' την τέχνη και την επιδεξιότητα των ενεργειών του, στην υπερνίκηση των εμποδίων. (Λούκατς: 1957, 267)

Όλοι αυτοί οι προβληματισμοί οδηγούν τον Ρασκόλνικοφ στην ψυχολογική αποδιοργάνωση και στην απομάκρυνση μέχρι και από την ίδια την οικογένειά του. Η απομάκρυνση αυτή τον οδηγεί σε ακραίες συμπεριφορές, να φέρεται απότομα στα αγαπημένα του πρόσωπα. Μερικές φορές η σύγχυσή του είναι τέτοια που τον ρίχνει στο κρεβάτι σε παραληρηματικό πυρετό, ή τον οδηγεί σε διαρκή περιπλάνηση στους δρόμους της Αγίας Πετρούπολης, να επιχειρεί να τιθασεύσει τη συνείδησή του. Όπως χαρακτηριστικά σχολιάζει ο Παπαγιώργης (1990, 239):

Για τον Ντοστογιέφσκι η συνείδηση, το εσώτατο όπου φωλιάζει ο ψυχισμός, δεν είναι ένας ελεγχόμενος χώρος σιωπής αλλά ένα ακατάπαυστο μούρμουρο, ένα λαλίστατο ηχείο όπου αντηχούν οι φωνές των άλλων, που προκαλούν, κατηγορούν και διώκουν.

Μετά από προβληματισμό και ψυχολογικές διακυμάνσεις, αποφασίζει τελικά να παραδοθεί στις αρχές, ακόμη κι αν κινδυνεύει να καταδικαστεί σε θάνατο, διότι επιθυμεί να επιστρέψει πίσω στους ανθρώπους, ανεξαρτήτως κόστους, αφού η απομόνωση που βίωσε πριν την ομολογία του ήταν η μεγαλύτερη τιμωρία για το έγκλημά του. Έτσι, έπειτα από την ομολογία του καταδικάζεται σε οχτώ χρόνια φυλάκισης με καταναγκαστικά έργα. Όμως, η αγανάκτηση που νιώθει ότι τιμωρήθηκε από μια κοινωνία στην οποία διαπράττονται εγκλήματα που μένουν ατιμώρητα, τον οδηγεί, όπως και πριν, σε μια ακόμη μεγαλύτερη απομόνωση και σιωπή.

Τελικά, η λύτρωση επέρχεται με τη βοήθεια της Σόνιας, η οποία θα τον ακολουθήσει ως τη Σιβηρία και θα παραμείνει κοντά του μέχρι την αποφυλάκισή του. Η πίστη, η αφοσίωση και η αγάπη που του δείχνει η Σόνια λειτουργούν ως αντίδοτο για την ταραγμένη του ψυχή και μέσω της Σόνιας αρχίζει η αναγέννησή του. Σύμφωνα με την Πέτροβιτς – Χριστοπούλου (2017, 99), αυτή η προσωπική αναγέννηση του Ρασκόλνικοφ σχετίζεται με τη θέση του Ντοστογιέφσκι, ότι ο άνθρωπος έχει ευθύνη τόσο για τον ίδιο προσωπικά όσο και για την κοινωνία στο σύνολο, μια και

συνάνθρωποι και κοινωνία αποτελούν το αδιάσπαστο πλαίσιο εντός του οποίου εγγράφεται η ελευθερία του προσώπου. Αν το πρόσωπο ενεργήσει ώστε εσωτερικά να επιτύχει την ελευθερία του από τα πάθη και τον κακό του εαυτού, αυτό θα επενεργήσει και στο κοινωνικό σύνολο, η δε τελειοποίηση του προσώπου συντελεί στην τελειοποίηση της κοινωνίας. (Πέτροβιτς – Χριστοπούλου: 2017, 99)

Σημαντική είναι η παρουσία στο έργο της Σόνιας, μιας ορφανής νεαρής κοπέλας που εργάζεται ως πόρνη για να θρέψει τα αδέρφια της και την άρρωστη μηριά της. Η Σόνια ντρέπεται πολύ για το επάγγελμα που ασκεί, αλλά θεωρεί ότι είναι ο μοναδικός τρόπος για να βοηθήσει την οικογένειά της. Συνδέεται ερωτικά με τον Ρασκόλνικοφ και στο μυθιστόρημα λειτουργεί ως μια συγκεκριμένη πτυχή του χαρακτήρα του, μια και είναι η φωνή της συνειδησής του. Σύμφωνα με τον Λούκατς (1957, 280)

όταν ο Ρασκόλνικοφ και η Σόνια νιώθουν αυτή τη μοιραία έλξη ο ένας για τον άλλο, τούτο μόνο επιφανειακά μπορεί να θεωρηθεί σαν έλξη δύο άκρων αντιθέτων. Πίσω απ' αυτή την αντίθεση κρύβεται μια βαθειά συγγένεια. Ο Ρασκόλνικοφ έχει δίκιο όταν λέει στη Σόνια πως με την ανιδιοτελή καλοσύνη της, που την έσπρωξε ως το σημείο να γίνει πόρνη για να σώσει την οικογένειά της, ξεπέρασε κι αυτή τους φραγμούς όπως έκανε κι αυτός με το φόνο της γριάς τοκογλύφου. Μόνο που –προσθέτει με παρασιτικό τρόπο ο Ντοστογιέφσκι- αυτό το ξεπέρασμα των φραγμών από μέρος Σόνιας ήταν πιο γνήσιο, πιο ανθρώπινο, πιο άμεσο, πιο πληβιακό, απ' του Ρασκόλνικοφ.

Παρόλο που ο ρόλος της είναι σε κάποιον βαθμό καθοδηγητικός, αφού επιχειρεί να βοηθήσει τον Ρασκόλνικοφ να εξιλεωθεί από τις αμαρτίες του, είναι ωστόσο σε μεγάλο βαθμό παθητικός, αφού σε πρακτικό επίπεδο δεν προχωρεί σε ενέργειες που θα τον βοηθήσουν να ομολογήσει και να αλλάξει τρόπο ζωής. Έτσι ο Ρασκόλνικοφ ομολογεί τελικά το έγκλημά του, γιατί επιθυμεί να επιστρέψει στους ανθρώπους, έστω και μέσα από την τιμωρία του, και η Σόνια παραμένει στο πλευρό του κατά τη διάρκεια της φυλάκισής του, αποδεικνύοντας την αφοσίωσή της στο πρόσωπό του.

Παρά το επάγγελμα που ασκεί, η Σόνια δεν έχει χάσει ποτέ την επαφή με τον Θεό και μέρος της δύναμης που έχει είναι η πίστη της. Λόγω αυτής ακριβώς της πίστης στη Θεία Βούληση, αρνείται να απαντήσει σε ερωτήσεις που της θέτει ο Ρασκόλνικοφ (π.χ. ποιος πρόκειται να ζήσει ή να πεθάνει), θεωρώντας ότι ο ίδιος απομακρύνθηκε από τον Θεό, με αποτέλεσμα να τιμωρηθεί απ' Αυτόν, παραδίδοντάς τον στον διάβολο. Μάλιστα, για να εξιλεωθεί ο Ρασκόλνικοφ από τις αμαρτίες του, του προτείνει να σταθεί πρώτα

σε ένα σταυροδρόμι, να φιλήσει τη γη και ακολούθως να φωνάξει δυνατά μπροστά σε όλους ότι σκότωσε, θεωρώντας ότι μόνο τότε θα του δώσει ο Θεός ζωή, όπως η ίδια πιστεύει. Σύμφωνα με την Πέτροβιτς – Χριστοπούλου (2017: 98), το θέμα της ταπείνωσης προβάλλεται έντονα στο έργο, ως ο κατεξοχήν τρόπος μετάβασης στη χριστιανική ζωή, μέσα από τα παραδείγματα του Ρασκόλνικοφ και της Σόνιας, οι οποίοι φτάνουν στην ταπείνωση. Μόνο «η παραδοχή του κενού αποτελεί αφετηρία για την πορεία προς μια νέα υπόσταση, την ύπαρξη ενός προσώπου με ελπίδα και πίστη στη λύτρωση και την πνευματική ανάσταση (Πέτροβιτς – Χριστοπούλου: 2017, 98-99).

Η συγκεκριμένη προσέγγιση σχετίζεται με την ίδια τη φιλοσοφία του Ντοστογιέφσκι, σύμφωνα με την οποία «μόνο η θρησκεία μπορεί ν' απαλλάξει τον άνθρωπο από τα πάθη του, από το φυσικό εγωκεντρισμό του και τ' αντικοινωνικά του ένστικτα» (Αυγέρης: 1972, 110). Μάλιστα ο Ντοστογιέφσκι, «ως ηθικιστής των άκρων, ως θρησκευόμενη προσωπικότητα, δεν μπορεί να μην είναι υπέρ των δοκιμασιών που μόνο το κακό μπορεί να παράσχει» (Παπαγιώργης: 1990, 249). Ως αποτέλεσμα, η ύπαρξη του κακού στο *Έγκλημα και τιμωρία* αποδεικνύει, σύμφωνα με τον Ντοστογιέφσκι, είναι μια απόδειξη της ύπαρξης του Θεού και, κατά συνέπεια, της ελευθερίας (Παπαγιώργης: 1990, 257-258).

Συμπερασματικά, μέσα από τη δική της, προσωπική ταλαιπωρία, η Σόνια αποτελεί σύμβολο όλης της πάσχουσας ανθρωπότητας, διότι όλα τα δεινά της ανθρωπότητας εκπροσωπούνται στο δικό της πόνο. Ας μην ξεχνάμε, εξάλλου, ότι

τα πρόσωπα του Ντοστογιέφσκι ακολουθούν απρόμητα το δρόμο της κοινωνικά αναγκαίας αυτοκαταστροφής ως το τέλος και η αυτοδιάλυσή τους, η αυτοκαταδίκη τους είναι η πιο φλογερή κραυγή διαμαρτυρίας που θα μπορούσε να υψωθεί ενάντια στον τρόπο με τον οποίο ήταν διαμορφωμένη η ζωή στην εποχή του [...] Αλλά το πρόβλημα αυτής της πορείας που ανακύπτει σε κάθε αληθινή ψυχική αναταραχή, εκτείνεται στο μέλλον, δείχνει την ακατάβλητη δύναμη της ανθρωπότητας που δεν μπορεί να ικανοποιηθεί με ψευτιές και ημίμετρα. (Λούκατς: 1957, 280)

Οι θεματικοί άξονες του αποσπάσματος

Ο πρώτος θεματικός άξονας του αποσπάσματος είναι η αποξένωση από την κοινωνία.⁸ Συγκεκριμένα, η υπεροψία που χαρακτηρίζει τον Ρασκόλνικοφ, τον οδηγεί σε αποξένωση από την κοινωνία, μια και θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο από όλους τους άλλους ανθρώπους. Ως αποτέλεσμα,

αισθάνεται αποκομμένος από την κοινωνία και τους ανθρώπους, μα και από την ίδια του την ύπαρξη. Για να αντιμετωπίσει αυτή την κατάσταση κάνει ακριβώς το αντίθετο από εκείνο που επιθυμεί, κόβει όποια γέφυρα υπήρχε μεταξύ του ίδιου και της κοινωνίας, διαπράττοντας φόνο. Με αυτόν τον τρόπο θα δραπετεύσει από τη μισητή θέση του, θα βρεθεί όμως σε μιαν άλλη, εξίσου μισητή, αυτή της καταδίκης και της απομόνωσης. (Πέτροβιτς – Χριστοπούλου: 2017, 94).

Σύμφωνα με τη φιλοσοφία του Ρασκόλνικοφ, οι άνθρωποι είναι απλά τα μέσα που εξυπηρετούν τους δικούς του σκοπούς. Μετά τη διάπραξη των δολοφονιών, η αποξένωση του Ρασκόλνικοφ εντείνεται. Ξανά και ξανά, απομακρύνει τους ανθρώπους που προσπαθούν να τον βοηθήσουν, συμπεριλαμβανομένης και της Σόνιας. Στην πορεία, όμως, βρίσκει ανυπόφορη την αποξένωση στην οποία οδηγήθηκε, συνειδητοποιεί ότι αγαπά τη Σόνια και γι' αυτό τελικά αλλάζει συμπεριφορά και ξεφεύγει από την υπερηφάνεια και τον εγωκεντρισμό που τον χαρακτήριζαν μέχρι εκείνη τη στιγμή, στάσεις που τον αποξένωναν από την κοινωνία.

Ένας δεύτερος θεματικός άξονας είναι η υπαρξιακή αγωνία που χαρακτηρίζει τον Ρασκόλνικοφ. Μέσα από το έγκλημα που διαπράττει, ο Ρασκόλνικοφ προβάλλει την υπαρξιακή του αγωνία, μια και έγινε δολοφόνος διαμαρτυρόμενος για την κοινωνική αδικία και καταγγέλλοντάς την. Ταυτόχρονα προβληματίζεται αν τελικά είναι ο ίδιος εγκληματίας, τη στιγμή που όσοι κάνουν τους πολέμους ευθύνονται για εκατομμύρια θανάτους σε όλο τον κόσμο. Όπως ο ίδιος θεωρούσε, η κοινωνία τον έθεσε στο περιθώριο, όπου η μοίρα του εξαρτιόταν από τη βούληση μιας πλούσιας, ηλικιωμένης τοκογλύφου. Ως αποτέλεσμα, επέλεξε

να καταστρέψει την εξάρτησή του από αυτήν την εικόνα, να αφανίσει βίαια την πηγή της δικής του προσωπικής ανεπάρκειας. Νιώθοντας ότι δεν είναι σημαντικός για τους άλλους, επιθυμώντας να γίνει ο άλλος

⁸ Δείκτης Επιτυχίας: Οι μαθητές και οι μαθήτριες να εντοπίζουν στα λογοτεχνικά κείμενα και να κατανοούν τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνονται οι σχέσεις των ανθρώπων.

Ναπολέον, υπολογίζει ότι θα βρεθεί σε θέση ισχύος (Πέτροβιτς – Χριστοπούλου: 2017, 94).

Τέλος, ένας τρίτος άξονας, που σχετίζεται με τον προηγούμενο, είναι ο εντοπισμός στοιχείων μηδενισμού (ή νιχιλισμού). Πρόκειται για φιλοσοφική θέση που αναπτύχθηκε στη Ρωσία τη δεκαετία του 1850 και τη δεκαετία του 1860, γνωστή για την πλήρη απόρριψη της ύπαρξης της ανθρώπινης γνώσης και αξιών (Kemerling: 2012), αφού απορρίπτει τους οικογενειακούς και κοινωνικούς δεσμούς υπέρ ενός αυστηρού υλισμού ή μιας ιδέας. Το αποτέλεσμα είναι η αντίληψη ότι

ο άνθρωπος διαπλάθεται αποκλειστικά από εξωτερικούς παράγοντες, συνεπώς δεν του αναλογεί σχεδόν καμία ευθύνη για τις πράξεις του. Αυτό οδηγεί σε ένα φαύλο κύκλο μεταφοράς ευθυνών, όπου ούτε η κοινωνία ούτε τα μέλη της απαλλάσσονται από τη διαφθορά, εφόσον το βάρος της ευθύνης μετατοπίζεται από τα μεν στη δε. (Πέτροβιτς – Χριστοπούλου: 2017, 98).

Ο Ρασκόλνικοφ, στο μεγαλύτερο μέρος του μυθιστορήματος απορρίπτει τα πάντα και δεν ενδιαφέρεται για τα συναισθήματα των άλλων.⁹ Μάλιστα, δικαιολογεί τις δολοφονίες που διέπραξε, υποστηρίζοντας ότι η κοινωνία απαλλάχτηκε από μια «ψείρα». Μόνο στο τέλος του μυθιστορήματος, καθώς ανακαλύπτει την αγάπη, ο Ρασκόλνικοφ παύει να είναι μηδενιστής. Πρόκειται για μια παραδοχή, εκ μέρους του Ντοστογιέφσκι, ότι η ιδεολογία του μηδενισμού είχε καταστροφικές συνέπειες, με αποτέλεσμα το *Έγκλημα και τιμωρία* να αποτελεί «τη συνολική σκιαγράφιση του ψυχισμού του φονιά που αφού προβαίνει στην πράξη του φόνου καταρρέει σταδιακά, μη δυνάμενος να διαφύγει από την απόγνωση» (Πέτροβιτς – Χριστοπούλου: 2017, 90).

⁹ Ο.π.

Διδακτικές επισημάνσεις

Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας:

- Να σχολιαστεί η θεματική του έργου *Έγκλημα και τιμωρία*.
- Να παρουσιαστεί η πλοκή του απόσπασματος.
- Να αναδειχθούν βασικά γνωρίσματα του έργου του Ντοστογιέφσκι που εντοπίζονται στο απόσπασμα.
- Να εντοπιστούν χαρακτηριστικά του ρεαλισμού στο απόσπασμα.
- Να σχολιαστεί ο λειτουργικός ρόλος του διαλόγου στο απόσπασμα.
- Να εντοπιστούν τα δύο βασικά πρόσωπα του απόσπασματος.
- Να σχολιαστεί ο χαρακτήρας των δύο βασικών προσώπων του απόσπασματος και να αναδειχθεί το ψυχογραφικό στοιχείο στο απόσπασμα.
- Να σχολιαστεί η πίστη της Σόνιας στη Θεία Βούληση.
- Να παρουσιαστούν οι μεταπτώσεις στην ψυχολογία του Ρασκόλνικοφ που εντοπίζονται στο απόσπασμα.

Ενδεικτικές ερωτήσεις¹⁰

1. Να εντοπίσετε τους τρεις σημαντικότερους, κατά την άποψή σας, θεματικούς άξονες του έργου. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.
2. Να σχολιάσετε, με βάση το περιεχόμενο του απόσπασματος, τη θέση ότι ο Ντοστογιέφσκι «θεωρεί το κακό σαν ένα μεταφυσικό όργανο δοκιμασίας και σαν αναγκαία μύηση για το καλό» (Αυγέρης: 1972, 66).
3. Να χαρακτηρίσετε τον Ρασκόλνικοφ, όπως παρουσιάζεται στο απόσπασμα.
4. Να εντοπίσετε στο απόσπασμα τα σημεία εκείνα στα οποία είναι έντονος ο μηδενισμός που χαρακτηρίζει τον Ρασκόλνικοφ.
5. Να χαρακτηρίσετε τη Σόνια, όπως παρουσιάζεται στο απόσπασμα.

¹⁰ Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις συμπληρώνουν τις ερωτήσεις του σχολικού εγχειριδίου (*Ανθολόγιο Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας για το Λύκειο*. Λευκωσία, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, 1998, 391).

6. Να σχολιάσετε, με βάση το περιεχόμενο του αποσπάσματος, τη θέση ότι «τα πρόσωπα του Ντοστογιέφσκι ακολουθούν ατρόμητα το δρόμο της κοινωνικά αναγκαίας αυτοκαταστροφής ως το τέλος και η αυτοδιάλυσή τους, η αυτοκαταδίκη τους είναι η πιο φλογερή κραυγή διαμαρτυρίας που θα μπορούσε να υψωθεί ενάντια στον τρόπο με τον οποίο ήταν διαμορφωμένη η ζωή στην εποχή του» Λούκατς (1957, 280).
7. Να αναλύσετε τον λειτουργικό ρόλο του διαλόγου στο απόσπασμα.
8. Να εντοπίσετε βασικά χαρακτηριστικά του ρεαλισμού στο απόσπασμα και να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.
9. Να σχολιάσετε, με βάση το περιεχόμενο του αποσπάσματος, τη θέση ότι το *Έγκλημα και τιμωρία* αποτελεί «τη συνολική σκιαγράφιση του ψυχισμού του φονιά που αφού προβαίνει στην πράξη του φόνου καταρρέει σταδιακά, μη δυνάμενος να διαφύγει από την απόγνωση» (Πέτροβιτς – Χριστοπούλου: 2017, 90).

Βιβλιογραφία

Αυγέρης. Μ. 1972. *Ξένοι λογοτέχνες*. Αθήνα, Ίκαρος.

CliffsNotes, 2017. *About Crime and Punishment*:

<https://www.cliffsnotes.com/literature/c/crime-and-punishment/about-crime-and-punishment>

Kemerling, G. 2012. Philosophy Pages: <http://www.philosophypages.com/dy/n9.htm#nihi>

Λούκατς, Γκ. 1957. *Μελέτες για τον Ευρωπαϊκό Ρεαλισμό* (μτφ. Τίτος Πατρίκιος), Αθήνα, Εκδοτικόν Ινστιτούτον Αθηνών.

Παπαγιώργης, Κ. 1990. *Ντοστογιέφσκι*. Αθήνα, Καστανιώτης.

Πέτροβιτς – Χριστοπούλου, Ι. 2017. *Η Ελευθερία και το Πρόσωπο στο Έργο του Φ.Μ. Ντοστογιέφσκι*. Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας, Τομέας Φιλοσοφίας:

<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoalib/default/data/1327648/theFile>